

mgr Dominika Nowak

ORCID: 0000-0001-8330-0057

e-mail: donowak@ur.edu.pl

Instytut Nauk Prawnych

Uniwersytet Rzeszowski

Odpowiedzialność nauczyciela akademickiego z tytułu nieprzestrzegania norm etycznych

Academic teacher's responsibility for not complying with ethical standards

Abstract

The main topic of the article is the responsibility of the academic teacher for failure to comply with ethical standards. The issue of responsibility of the role and responsibility of the result was analyzed. It was found that the academic teacher bears the responsibility for the role he plays in society. In addition, in the context of the issue under discussion, he bears the responsibility of the result for violating ethical norms. This understanding of responsibility is most often found on legal grounds, where the subject bears certain consequences of violating legal norms. In connection with the above, disciplinary responsibility, as well as criminal and civil liability is presented. The entire consideration leads to the question of what kind of responsibility can be attributed to academic teachers for failure to comply with ethical norms. The research was conducted based on the formal-dogmatic method and critical analysis of the literature.

Keywords: ethical standards, university teachers, higher education, disciplinary responsibility.

Streszczenie

Głównym tematem artykułu jest odpowiedzialność nauczyciela akademickiego z tytułu nieprzestrzegania norm etycznych. Analizie zostało poddane zagadnienie odpowiedzialności roli oraz odpowiedzialności wyniku. Stwierdzono, że nauczyciel akademicki ponosi odpowiedzialność roli, jaką pełni w społeczeństwie. Ponadto, w kontekście omawianej problematyki, ponosi odpowiedzialność wyniku z tytułu naruszenia norm etycznych. Takie rozumienie odpowiedzialności najczęściej występuje na gruncie prawnym, gdzie podmiot ponosi określone konsekwencje naruszenia norm prawnych. W związku z powyższym została przedstawiona odpowiedzialność dyscyplinarna, a także karna i cywilna. Całość rozważań prowadzi do odpowiedzi na pytanie, jaki rodzaj odpowiedzialności może zostać przypisany nauczycielom akademickim z tytułu nieprzestrzegania norm

etycznych. Badania przeprowadzono opierając się na metodzie formalno-dogmatycznej oraz krytycznej analizie literatury.

Słowa kluczowe: normy etyczne, nauczyciele akademicy, szkolnictwo wyższe, odpowiedzialność dyscyplinarna.

1. Wprowadzenie

Zawód nauczyciela akademickiego spełnia istotną rolę społeczną, polegającą na kształtowaniu przyszłych pokoleń, przekazywaniu wiedzy i doskonaleniu umiejętności studentów, ale także prowadzeniu badań naukowych mających wpływ na rozwój społeczeństwa. W tym kontekście społeczeństwo wymaga od przedstawicieli tego zawodu przestrzegania norm etyki zawodowej. Wyzwania współczesnego świata stawiane przed nauczycielami akademickimi determinują rozważania dotyczące nieprzestrzegania przez nich norm etycznych, co stanowi poważny problem mogący negatywnie wpłynąć na jakość edukacji, uczciwość badawczą i zaufanie do tego zawodu.

Aby zapobiegać nieprzestrzeganiu norm etycznych przez nauczycieli akademickich, wiele instytucji edukacyjnych tworzy kodeksy etyczne i procedury, które regulują pożądane w tym środowisku zachowanie. Przestrzeganie norm etycznych jest kluczowe dla zachowania uczciwości, sprawiedliwości i zaufania w otoczeniu akademickim.

Celem artykułu jest określenie charakteru odpowiedzialności, jaki może ponieść nauczyciel akademicki za naruszenie norm etycznych. Zostało postawione pytanie, jaki rodzaj odpowiedzialności może zostać przypisany z tytułu nieprzestrzegania norm etycznych przez nauczycieli akademickich w związku z prowadzoną przez nich działalnością badawczo-dydaktyczną. Badania zostaną przeprowadzone z zastosowaniem metody formalno-dogmatycznej oraz krytycznej analizy literatury.

2. Etyka zawodu nauczyciela akademickiego

Na samym początku należy wskazać, że etyka zawodu stanowi element etyki normatywnej, która odnosi się do takich pojęć, jak słuszność czy sprawiedliwość, ale także stara się określić prawa, obowiązki i powinności człowieka¹. Jak wskazuje J. Wyrozumski, sama etyka zawodu rozumiana jest „jako zespół norm

---

¹ D. Zajac, *Etyka zawodowa nauczycieli. Wybrane zagadnienia*, Bydgoszcz 2011, s. 54–55.

specyficznych, przekazywanych w grupie zawodowej z pokolenia na pokolenie, ale zarazem weryfikowanych w zbiorowym [...] sumieniu tej grupy. Etyka uczonoego jest jedną z postaci etyki zawodowej”². Zatem podkreśla ona znaczenie przestrzegania pewnych obowiązków i zasad, które zostały przyjęte w danej grupie zawodowej.

Normy deontologii odnoszące się do profesji nauczyciela akademickiego zostały zawarte w wielu źródłach, zarówno prawnych, jak i pozaprawnych³. Obecnie obowiązująca ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce⁴ w swojej preambule wprost odnosi się do szczególnej roli, jaką w społeczeństwie pełni szkolnictwo wyższe, a co za tym idzie – również nauczyciele akademicy. Jako jej fundament wyznacza „dążenie do poznania prawdy i przekazywanie wiedzy z pokolenia na pokolenie”. W odniesieniu do tej działalności jako jedną z najważniejszych zasad wskazuje „współkształtowanie standardów moralnych obowiązujących w życiu publicznym”. Aby móc wypełniać tak istotną rolę w społeczeństwie, nauczyciel akademicki powinien wywiązywać się nie tylko z zadań, jakie zostały na niego nałożone, lecz również kierować się najwyższymi standardami etycznymi. Zostało to wprost wyrażone w art. 3 ust. 2 p.s.w.n.

Istotnym aktem spełniającym ważną rolę w kształtowaniu etycznej postawy nauczycieli akademickich jest Kodeks etyki pracownika naukowego, którego obowiązek opracowania wynika z ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 roku o Polskiej Akademii Nauk⁵. Jego uchwalenie zostało poprzedzone konsultacjami w środowisku zarówno naukowym, jak i akademickim, co tym bardziej powinno gwarantować przestrzeganie jego treści⁶. Ponadto wiele szkół wyższych opracowało własne kodeksy etyki nauczycieli akademickich⁷. Wskazują one wartości oraz formułują reguły postępowania, którymi powinni kierować się nauczyciele akademicy, takie jak rzetelność w prowadzeniu badań naukowych, zakaz plagiatowania, uczciwość w procesie oceniania czy szacunek dla praw studentów.

W kontekście nauczycieli akademickich ważne jest, aby dążyli oni do rozwijania odpowiednich cnót charakteru, takich jak uczciwość, odwaga czy sprawiedliwość,

---

² J. Wyrozumski, *Etyka uczonego a tradycja krakowskiej Almae Matris* [w:] *Etyka zawodowa ludzi nauki*, red. J. Goćkowski, K. Pigoń, Wrocław 1991, s. 57.

³ Więcej na ten temat: D. Nowak, *Źródła norm etycznych dotyczących nauczycieli akademickich*, „Acta Iuridica Resoviensia” 2022, nr 4(39), s. 215.

⁴ Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r., poz. 742) (dalej jako: p.s.w.n.).

⁵ Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk (tekst jedn. Dz. U. z 2020 r., poz. 1796).

⁶ <https://instytucja.pan.pl/index.php/kodeks-etyki-pracownika-naukowego> [dostęp: 01.06.2023].

⁷ Przykładowo: Uchwała nr 580/06/2020 Senatu Uniwersytetu Rzeszowskiego z 25 czerwca 2020 r. w sprawie Kodeksu etyki nauczycieli akademickich Uniwersytetu Rzeszowskiego.

które stanowią istotny element etyki zawodowej. Odpowiedzialność nauczyciela przejawia się w nieustannym dążeniu do doskonalenia własnego charakteru moralnego oraz w przyjmowaniu wzorców zachowań, które sprzyjają uczciwości i etyczności w całym środowisku akademickim. Zatem polega ona na sumiennym przestrzeganiu tych wytycznych, niezależnie od możliwych skutków czy korzyści.

Należy jednak wskazać, że aby normy etyczne przyjęte dla zawodu nauczyciela akademickiego były realizowane i stosowane w codziennym życiu zawodowym, ważne staje się określenie konsekwencji ich naruszenia.

3. Odpowiedzialność oraz sposoby jej pojmowania

Zagadnienie odpowiedzialności od starożytności było przedmiotem dyskusji w doktrynie. Jednakże jak dotąd nie wypracowano spójnego stanowiska w tej sprawie. Nie istnieje również jego legalna definicja. W słowniku języka polskiego można odnaleźć dwa znaczenia tego terminu. W pierwszym jako przyjęcie na siebie obowiązku zadbania o kogoś lub o coś, w drugim jako obowiązek odpowiadania za swoje bądź czyjeś czyny⁸. Ujęcie to koresponduje ze stanowiskiem M. Penó, który odpowiedzialność przedstawia w dwóch podstawowych znaczeniach, jako odpowiedzialność roli oraz odpowiedzialność wyniku⁹. Pierwsza z nich odnosi się do roli, jaką w danym społeczeństwie powinien spełniać określony podmiot i warunkowana jest nałożonymi na niego obowiązkami¹⁰. Ma ona charakter pozytywny, a podmiot odpowiedzialny jest za należyte wypełnienie danej roli społecznej. Przypisane obowiązki wynikają nie tylko z przepisów prawa, ale również zawierają się w regulacjach tzw. etyk zawodowych¹¹.

W kontekście naruszania norm etycznych, większe znaczenie będzie miała odpowiedzialność wyniku. Jest to odpowiedzialność o charakterze negatywnym. Polega na ponoszeniu ujemnych konsekwencji w przypadku naruszenia norm. Ma ona charakter retrospektywny, gdyż dotyczy czynów już spełnionych¹². Takie rozumienie odpowiedzialności najczęściej występuje na gruncie prawnym. Aby jednak doszło do zastosowania tego rodzaju odpowiedzialności, muszą zostać spełnione wskazane prawem warunki. Jak zauważa I. Bogucka: „odpowiedzialność

---

⁸ <https://sjp.pwn.pl/slowniki/odpowiedzialno%C5%9B%C4%87.html> [dostęp: 01.06.2023].

⁹ M. Penó, *Funkcje, źródła i granice odpowiedzialności w prawie*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2017, t. XX, s. 229.

¹⁰ *Ibidem*, s. 228.

¹¹ M. Penó, *Prawna odpowiedzialność z tytułu pełnienia roli społecznej*, „Acta Universitatis Lodzianensis Folia Iuridica” 2015, nr 74, s. 46.

¹² M. Penó, *Funkcje..., op.cit.*, s. 229–230.

prawna, zróżnicowana względem sankcji, służy dyscyplinowaniu i wyegzekwowaniu właściwego stosunku do obowiązków, naprawieniu szkody czy też represji za niewłaściwe zachowanie”¹³. W ramach odpowiedzialności prawnej można wyróżnić różne jej rodzaje. W. Lang wskazuje następujące kategorie odpowiedzialności prawnej: karną (z tytułu winy umyślnej i nieumyślnej), dyscyplinarną (opartą także na winie), cywilną (opartą na winie, zasadzie ryzyka, słuszności), wynikającą z przepisów prawa finansowego (opartą na zasadzie winy), związaną z rolami i funkcjami pełnionymi w społeczeństwie, związaną z postępowaniem sądowym i administracyjnym oraz prawno-polityczną¹⁴. Ze względu na jej cechy stosowany jest również podział ze względu na jej przyporządkowanie do danej gałęzi prawa. Wyróżnia się zatem odpowiedzialność karną, cywilną oraz administracyjną¹⁵.

W kontekście omawianej problematyki najważniejsze znaczenie ma odpowiedzialność dyscyplinarna, gdyż pozostaje w swoistym związku z normami deontologicznymi danego zawodu. Jeżeli jednak zostaną spełnione określone warunki, będzie miała również zastosowanie odpowiedzialność karna i cywilna.

4. Odpowiedzialność dyscyplinarna

Jak już zostało wskazane – odpowiedzialność nauczyciela akademickiego z tytułu naruszenia norm etycznych może być analizowana z punktu widzenia odpowiedzialności prawnej, jeżeli zaszły przesłanki do jej zastosowania. Takie wskazanie zawiera art. 275 ust. 1 p.s.w.n., który przewiduje odpowiedzialność dyscyplinarną z tytułu uchybienia godności zawodu nauczyciela akademickiego.

D. Sylwestrzak wskazuje na cechy charakteryzujące ten rodzaj odpowiedzialności. Mianowicie opiera się ona na zasadzie winy, ponoszą ją podmioty wskazane przez prawo i dotyczy czynów dyscyplinarnych polegających na naruszeniu przepisów ustawy bądź zasad etyki¹⁶.

Odpowiedzialność dyscyplinarną nauczycieli akademickich określa Dział VII „Odpowiedzialność dyscyplinarna” Rozdział 1 „Odpowiedzialność dyscyplinarna nauczycieli akademickich” p.s.w.n. oraz rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki

---

¹³ I. Bogucka, *Etyka zawodowa* [w:] I. Bogucka, T. Pietrzykowski, *Etyka w administracji publicznej*, Warszawa 2021, s. 147.

¹⁴ W. Lang, *Struktura odpowiedzialności prawnej: Studium analityczne z dziedziny teorii prawa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1968, nr 31, s. 5–7.

¹⁵ D. Sylwestrzak, *Ochrona praw jednostki przed sądem administracyjnym w sprawach dyscyplinarnych*, Warszawa 2022, s. 8.

¹⁶ *Ibidem*, s. 20.

z dnia 8 czerwca 2022 roku w sprawie szczegółowego trybu prowadzenia mediacji, postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia¹⁷. Przepisy te określają zakres przedmiotowy i podmiotowy odpowiedzialności dyscyplinarnej, katalog kar, organy biorące udział w postępowaniu, instytucję mediacji, kompetencje rektora, przebieg i strony postępowania dyscyplinarnego, rodzaje orzeczeń komisji dyscyplinarnej, środki odwoławcze, możliwość wznowienia postępowania dyscyplinarnego, terminy przedawnienia karalności oraz zatarcia kary, postępowanie w razie naruszenia zasad etyki w nauce oraz rolę komisji ds. etyki w nauce, przesłanki zawieszenia w pełnieniu obowiązków oraz obniżenia wynagrodzenia, a także odpowiednie stosowanie przepisów kodeksu postępowania karnego (z wyłączeniem art. 82).

Zgodnie z art. 275 p.s.w.n. „nauczyciel akademicki podlega odpowiedzialności dyscyplinarnej za przewinienie dyscyplinarne stanowiące czyn uchybiający obowiązkowi nauczyciela akademickiego lub godności zawodu nauczyciela akademickiego”. Zakres podmiotowy odpowiedzialności został przypisany nauczycielom akademickim, natomiast zakres przedmiotowy określa dwa rodzaje czynów będących przewinieniem dyscyplinarnym: czyn uchybiający obowiązkowi nauczyciela akademickiego lub czyn uchybiający godności zawodu nauczyciela akademickiego. Obowiązki nauczyciela akademickiego zostały określone przede wszystkim w art. 115 p.s.w.n., ale również na podstawie innych obowiązujących przepisów. Natomiast pojęcie godności zawodu stanowi termin niedookreślony, co zostało podkreślone w wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 września 2001 roku (sygn. SK 17/00), który sformułował pogląd, że „uchylenie godności zawodu nauczyciela akademickiego niewątpliwie ma charakter ocenny. Ten sposób określenia znamion jest jednak dopuszczalny, choć ustawa powinna się posługiwać nim tylko w niezbędnym zakresie”¹⁸.

Tak więc pracownik poniesie odpowiedzialność dyscyplinarną w przypadku naruszenia obowiązków zawodowych, które mogą być określone zarówno na podstawie przepisów prawa, jak też wyznaczone godnością zawodu czy regułami postępowania. Mają one także związek z normami zawodowej sztuki, etyki i deontologii¹⁹. Takie stanowisko przedstawił również Trybunał Konstytucyjny

---

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 8 czerwca 2022 r. w sprawie szczegółowego trybu prowadzenia mediacji, postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia (Dz.U. z 2022 r., poz. 1236).

¹⁸ Wyrok TK z dnia 11 września 2001 r., SK 17/00 (Dz.U. z 2001 r., nr 103, poz. 1129).

¹⁹ T. Kuczyński, *O odpowiedzialności dyscyplinarnej pracowników*, „Państwo i Prawo” 2003, nr 9, s. 59.

w wyroku z dnia 27 lutego 2001 roku (sygn. K 22/00) stwierdzając, że „odpowiedzialność dyscyplinarna związana jest z postępowaniem sprzecznym z zasadami deontologii zawodowej, powagą i godnością wykonywanego zawodu, z czynami godzącymi w prestiż zawodu albo uchybiającymi obowiązkom nauczyciela akademickiego. Delikt dyscyplinarny oceniany musi być nie tylko w płaszczyźnie normatywnej, ale także zawodowej, etycznej itd.”²⁰. Natomiast Sąd Apelacyjny w wyroku z dnia 22 września 2017 roku (sygn. III APa 15/17) jako zachowanie uchybiające godności nauczyciela akademickiego określił „zachowanie niegodne, sprzeczne ze standardami aksjologicznymi, składającymi się na etos nauczyciela akademickiego i to nie tylko w sferze zawodowej, ale także w działalności publicznej i życiu prywatnym. Normy etyczne wiążące nauczyciela akademickiego zgodnie z Kodeksem Etyki Pracownika Naukowego odzwierciedlają wartości, które są ważne dla środowiska akademickiego, jak dążenie do prawdy, rzetelność, wiarygodność, sprawiedliwość w ważnych ocenach, dbanie o dobre imię i wizerunek uczelni, poszanowanie godności drugiego człowieka”²¹.

Ustawa wprowadziła również określenie zachowań, które nie będą stanowiły przewinienia dyscyplinarnego. Mianowicie, zgodnie z art. 275 ust. 1a p.s.w.n. popełniony czyn nie będzie przewinieniem dyscyplinarnym, gdy stanowi wyrażanie przekonań religijnych, światopoglądowych lub filozoficznych. Przepis ten został wprowadzony w życie ustawą z dnia 1 października 2021 roku o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz ustawy o szczególnych instrumentach wsparcia w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 w ramach tzw. pakietu wolności akademickiej²². Jego celem jest wzmocnienie takich wartości akademickich, jak „wolność nauczania, wolność słowa, badań naukowych, ogłaszania ich wyników oraz debaty akademickiej”²³.

W przedmiocie odpowiedzialności dyscyplinarnej orzekają komisje dyscyplinarne. Zgodnie z art. 278 p.s.w.n. zostały wyróżniony ich trzy rodzaje: uczelniane komisje dyscyplinarne, komisja dyscyplinarna przy Radzie Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz komisja dyscyplinarna przy ministrze właściwym do spraw szkolnictwa wyższego i nauki. Komisjom tym została zapewniona niezawisłość (wyjątek stanowi prawomocnie skazujący wyrok sądu oraz opinia Komisji do spraw etyki w nauce PAN). Przewidziana została również dwuinstancyjność

²⁰ Wyrok TK z dnia 27 lutego 2001 r., SK 22/00 (Dz.U. z 2002 r., nr 23, poz. 241).

²¹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 22 września 2017 r., III APa 15/17.

²² Ustawa z dnia 1 października 2021 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz ustawy o szczególnych instrumentach wsparcia w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 w ramach tzw. pakietu wolności akademickiej (Dz.U. z 2021 r., poz. 2141).

²³ Uzasadnienie ustawy z dnia 17 listopada 2021 r. o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz niektórych innych ustaw.

postępowania, gdzie drugą instancją stanowi komisja dyscyplinarna przy ministrze (art. 279 p.s.w.n.). Na prawomocne orzeczenie komisji dyscyplinarnej przy ministrze przysługuje stronom odwołanie do Sądu Apelacyjnego w Warszawie – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych. Natomiast od orzeczenia tego sądu nie przysługuje skarga kasacyjna (art. 295 p.s.w.n.).

W sprawach dotyczących naruszenia zasad etyki w nauce komisja dyscyplinarna może zwrócić się o wydanie opinii do Komisji do spraw etyki w nauce PAN. Opinia taka wiąże komisję dyscyplinarną w sprawach dotyczących naruszenia zasad etyki w nauce. Analizując sprawy zgłaszane do zaopiniowania przez Komisję do spraw etyki w nauce, można stwierdzić, że do najczęstszych przewinień w zakresie naruszenia zasad etyki w nauce należą przede wszystkim: naruszenia praw autorskich, przywłaszczanie własności intelektualnej, naruszanie norm etycznych przez recenzentów prac naukowych, naruszanie zasad etyki w trakcie przeprowadzania przewodów lub postępowań o nadanie stopni naukowych lub tytułu naukowego, wykorzystywanie autorytetu naukowego przy wypowiedzaniu się poza obszarem własnej specjalności, zamieszczanie w publikacjach naukowych nieuzasadnionych cytowań i autocytowań w celu zawyżenia wskaźników Impact Factor oraz indeksu Hirscha, przypisanie nienależnego autorstwa osobie, która nie brała udziału w przygotowywaniu publikacji, konflikty interesów, nierzetelne prowadzenie postępowań dyscyplinarnych w uczelni, naruszanie dobrych obyczajów w środowisku naukowym, fałszowanie wyników badań, „grzecznościowe” recenzje, zawłaszczanie materiału badawczego, nepotyzm czy też niekompetencja²⁴.

Ustawa określa katalog kar, którym podlegają nauczyciele akademicy. Katalog ma charakter zamknięty, a kary w nim ujęte zostały uporządkowane w zależności od stopnia dolegliwości. Zgodnie z art. 276 p.s.w.n. do kar należą: upomnienie; nagana; nagana z obniżeniem wynagrodzenia zasadniczego o 10%–25% na okres od miesiąca do 2 lat; pozbawienie prawa do wykonywania zadań promotora, recenzenta oraz członka komisji w postępowaniach w sprawie nadania stopnia doktora, stopnia doktora habilitowanego oraz tytułu profesora na okres od roku do 5 lat; pozbawienie prawa do pełnienia funkcji kierowniczych w uczelniach na okres od 6 miesięcy do 5 lat; wydalenie z pracy w uczelni; wydalenie z pracy w uczelni z zakazem wykonywania pracy w uczelniach na okres od 6 miesięcy do 5 lat; pozbawienie prawa do wykonywania zawodu nauczyciela akademickiego na okres 10 lat. Natomiast, jeżeli czyn stanowi przewinienie dyscyplinarne

---

²⁴ Na podstawie sprawozdań z działalności Komisji do spraw etyki w nauce w latach 2011–2020, <https://instytucja.pan.pl/index.php/sprawozdania-z-dzialalnosci-komisji-do-spraw-etyki-w-nauce> [dostęp: 05.06.2023].

mniej wagi, a udowodnienie winy nie wymaga przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego, ustawa umożliwia rektorowi nałożenie kary upomnienia (art. 282 p.s.w.n.). Szeroki katalog kar umożliwia nałożenie odpowiedniej kary w odniesieniu do stopnia przewinienia.

Nauczyciel akademicki obok odpowiedzialności dyscyplinarnej określonej w p.s.w.n., w sytuacji wykonywania innego zawodu, może ponieść odpowiedzialność dyscyplinarną również na podstawie innych przepisów (przykładowo będąc adwokatem na podstawie ustawy z dnia 26 maja 1982 roku – Prawo o adwokaturze²⁵, czy też będąc sędzią na podstawie ustawy z dnia 27 lipca 2001 roku – Prawo o ustroju sądów powszechnych²⁶). Oznacza to, że postępowania te wzajemnie się nie wykluczają, co zostało przewidziane w art. 275 ust. 3 p.s.w.n.

5. Odpowiedzialność karna

Niejednokrotnie czyny nauczycieli akademickich stanowiące naruszenie zasad etyki w nauce, będące podstawą odpowiedzialności dyscyplinarnej, mogą wypełniać znamiona przestępstw, skutkując również odpowiedzialnością karną. Oznacza to, że nauczyciel akademicki może zostać ukarany za dany czyn zarówno na podstawie przepisów prawa karnego, jak i prawa o szkolnictwie wyższym i nauce²⁷. Zgodnie ze stanowiskiem E. Ury w sytuacji tej nie zachodzi *res iudicata*, jak również zastosowania nie znajdzie zasada zakazująca podwójnego orzekania w tej samej sprawie (*ne bis in idem*)²⁸.

Tytułem przykładu można podać przestępstwo naruszenia cudzych praw autorskich, uregulowane w art. 115 ustawy z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych²⁹. Wskazano w nim trzy odrębne typy zasadnicze przestępstwa: przywłaszczenie autorstwa (plagiat), rozpowszechnianie utworu bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy oraz zniekształcenie utworu³⁰. Za te

---

²⁵ Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1184 ze zm.).

²⁶ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 217 ze zm.).

²⁷ Przykładowo wyrok SO w Poznaniu z dnia 10 lutego 2015 r., IV Ka 1062/14, Legalis nr 2110689.

²⁸ E. Ura, *Komentarz do wybranych przepisów ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* [w:] *Akademickie prawo zatrudnienia. Komentarz*, red. K.W. Baran, Warszawa 2020, LEX [dostęp: 07.06.2023].

²⁹ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 2509) (dalej jako: u.p.a.p.p.).

³⁰ Z. Cwiąkalski, B. Górnikowska, *Komentarz do art. 115 [w:] Ustawy autorskie. Komentarze*, t. II, red. R. Markiewicz, Warszawa 2021, LEX [dostęp: 08.06.2023].

przestępstwa przewidziano następujący katalog kar: grzywna, kara ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3 (w przypadku pierwszym i drugim) oraz grzywna, kara ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku (w przypadku trzecim). Jak można zauważyć, czyny te zostały również wyszczególnione w p.s.w.n., nakazującej wszczęcie z urzędu postępowania dyscyplinarnego (art. 287 p.s.w.n.), ale także odnosi się do nich Kodeks etyki pracownika naukowego, czy też kodeksy etyki nauczycieli akademickich szkół wyższych.

6. Odpowiedzialność cywilna

Niezależnie od wyżej wskazanych rodzajów odpowiedzialności, jeżeli doszło do naruszenia dóbr osobistych, nauczyciel akademicki może ponieść odpowiedzialność na gruncie prawa cywilnego³¹. Przytoczony wyżej przykład praw autorskich stanowi na gruncie ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny³² jeden z rodzajów dóbr osobistych podlegających ochronie prawa cywilnego (twórczość naukowa, artystyczna przewidziana w art. 23 k.c.). Osoba, której dobro zostało naruszone ma prawo dochodzić swoich roszczeń na podstawie art. 24 k.c., który określa środki ochrony dóbr osobistych. Mogą one mieć charakter niemajątkowy oraz majątkowy. Do środków o charakterze niemajątkowym należą: roszczenie o zaniechanie oraz roszczenie o dopełnienie czynności potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia, w tym złożenie oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Natomiast do środków o charakterze majątkowym należą: roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne, roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej na cel społeczny, a także roszczenie o naprawienie szkody (w przypadku powstania szkody majątkowej).

Ochrona na podstawie k.c. została określona niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Oznacza to, że poza tą ustawą, może występować również w innych przepisach prawa cywilnego, a także w regulacjach innych dziedzin prawa stanowionego³³. Tak więc odpowiedzialność cywilna została również przewidziana na gruncie prawa autorskiego. Artykuł 78 u.p.a.p.p. przewiduje w tym przypadku środki ochrony prawnej, wśród których tak samo można wyróżnić te o charakterze niemajątkowym oraz majątkowym. Do środków

---

³¹ Przykładowo wyrok SA w Szczecinie z dnia 21 września 2018 r., I ACa 218/18, Legalis nr 1852291.

³² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1360 ze zm.) (dalej jako: k.c.).

³³ B. Janiszewska, *Komentarz do art. 23 [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 1 (art. 1–55(4))*, red. J. Gudowski, Warszawa 2021, LEX [dostęp: 08.06.2023].

o charakterze niemajątkowym należą: roszczenie o zaniechanie oraz roszczenie o dopełnienie czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w tym złożenie publicznego oświadczenia o odpowiedniej treści i formie. Do środków o charakterze majątkowym należą: roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne lub roszczenie o zobowiązanie sprawcy do uiszczenia odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny (na żądanie twórcy).

Użycie wyżej wymienionych środków powinno odbywać się przy zachowaniu zasady proporcjonalności, uwzględniając tym samym skalę naruszenia oraz całokształt zachowania sprawcy³⁴. Ponadto zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 16 października 2009 roku (sygn. III CZP 54/09) możliwe jest „łącznie wymienionych roszczeń w jednym pozwie, jak też dochodzenie każdego z nich osobno”³⁵.

7. Podsumowanie

Podsumowując, nauczyciel akademicki z całą pewnością ponosi odpowiedzialność roli, jaką pełni w społeczeństwie. Rola ta została określona poprzez obowiązki nałożone prawem, jak również wynikające z zasad etyki zawodowej. Normy deontologii stanowią istotną wskazówkę, jakimi wartościami powinien kierować się ten zawód, ale również formułują reguły właściwego postępowania. Jednakże, aby normy te były realizowane i stosowane w codziennym życiu zawodowym, ważne staje się określenie konsekwencji ich naruszenia. W takim wypadku istotna staje się odpowiedzialność wyniku, której zasadniczą kwestią jest ponoszenie negatywnych konsekwencji przekraczania norm. Takie rozumienie odpowiedzialności najczęściej występuje na gruncie prawnym. Aby jednak odpowiedzialność nauczycieli akademickich z tytułu nieprzestrzegania norm etycznych mogła być analizowana z punktu widzenia odpowiedzialności prawnej, muszą zająć przesłanki do jej zastosowania. W kontekście omawianej problematyki najważniejsze znaczenie ma odpowiedzialność dyscyplinarna, gdyż pozostaje w swoistym związku z normami deontologii zawodowej. Ponadto p.s.w.n. przewiduje, że odpowiedzialność ta nie wyłącza odpowiedzialności dyscyplinarnej lub zawodowej na podstawie innych przepisów. W związku z tym, jeżeli nauczyciel akademicki wykonuje inny zawód zaufania publicznego (np. adwokat, sędzia) może dodatkowo ponieść taką odpowiedzialność na podstawie innych

---

³⁴ A. Niewęglowski, *Komentarz do art. 78 [w:] Prawo autorskie. Komentarz*, Warszawa 2021, LEX [dostęp: 09.06.2023].

³⁵ Uchwała SN z dnia 16 października 2009 r., III CZP 54/09, OSNC 2010, nr 3, poz. 34.

przepisów. Możliwa jest więc sytuacja, w której zostanie ukarany za naruszenie norm etycznych wielokrotnie na podstawie różnych przepisów przewidujących ten rodzaj odpowiedzialności. Natomiast, jeśli dany czyn spełnia znamiona przestępstwa (przykładowo naruszenie cudzych praw autorskich) nauczyciel akademicki poniesie odpowiedzialność na gruncie prawa karnego. Ponadto, jeżeli swoim czynem naruszył cudze dobro osobiste, może dodatkowo ponieść odpowiedzialność na podstawie przepisów prawa cywilnego. Zatem możliwy staje się zbieg odpowiedzialności na gruncie różnych gałęzi prawa.

Bibliografia

- Bogucka I., *Etyka zawodowa* [w:] I. Bogucka, T. Pietrzykowski, *Etyka w administracji publicznej*, Warszawa 2021.
- Ćwiakalski Z., Górnikowska B., *Komentarz do art. 115 [w:] Ustawy autorskie. Komentarze*, t. II, red. R. Markiewicz, Warszawa 2021, LEX.
- Janiszeńska B., *Komentarz do art. 23 [w:] Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna, cz. 1 (art. 1–55(4))*, red. J. Gudowski, Warszawa 2021, LEX.
- Kuczyński T., *O odpowiedzialności dyscyplinarnej pracowników*, „Państwo i Prawo” 2003, nr 9.
- Lang W., *Struktura odpowiedzialności prawnej: Studium analityczne z dziedziny teorii prawa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1968, nr 31.
- Niewęglowski A., *Komentarz do art. 78 [w:] Prawo autorskie. Komentarz*, Warszawa 2021, LEX.
- Nowak D., *Źródła norm etycznych dotyczących nauczycieli akademickich*, „Acta Iuridica Resoviensia” 2022, nr 4(39).
- Peno M., *Funkcje, źródła i granice odpowiedzialności w prawie*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2017, t. XX.
- Peno M., *Prawna odpowiedzialność z tytułu pełnienia roli społecznej*, „Acta Universitatis Lodzianis Folia Iuridica” 2015, nr 74.
- Sylwestrzak D., *Ochrona praw jednostki przed sądem administracyjnym w sprawach dyscyplinarnych*, Warszawa 2022.
- Ura E., *Komentarz do wybranych przepisów ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* [w:] *Akademickie prawo zatrudnienia. Komentarz*, red. K.W. Baran, Warszawa 2020, LEX.
- Wyrozumski J., *Etyka uczonego a tradycja krakowskiej Almae Matris* [w:] *Etyka zawodowa ludzi nauki*, red. J. Goćkowski, K. Pigoń, Wrocław 1991.
- Zając D., *Etyka zawodowa nauczycieli. Wybrane zagadnienia*, Bydgoszcz 2011.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 1360 ze zm.).
- Ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 1184 ze zm.).
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 2509).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 217 ze zm.).

- Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 1796).
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r., poz. 742).
- Ustawa z dnia 1 października 2021 r. o zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce oraz ustawy o szczególnych instrumentach wsparcia w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2 (Dz.U. z 2021 r., poz. 2141).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 8 czerwca 2022 r. w sprawie szczegółowego trybu prowadzenia mediacji, postępowania wyjaśniającego i postępowania dyscyplinarnego w sprawach odpowiedzialności dyscyplinarnej nauczycieli akademickich, a także sposobu wykonywania kar dyscyplinarnych i ich zatarcia (Dz.U. z 2022 r., poz. 1236).
- Uchwała nr 580/06/2020 Senatu Uniwersytetu Rzeszowskiego z 25 czerwca 2020 r. w sprawie Kodeksu etyki nauczycieli akademickich Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Orzecznictwo

- Wyrok TK z dnia 11 września 2001 r., SK 17/00 (Dz.U. z 2001 r., nr 103, poz. 1129).
- Wyrok TK z dnia 27 lutego 2001 r., SK 22/00 (Dz.U. z 2002 r., nr 23, poz. 241).
- Wyrok SA w Krakowie z dnia 22 września 2017 r., III APa 15/17.
- Wyrok SA w Szczecinie z dnia 21 września 2018 r., I ACa 218/18, Legalis nr 1852291.
- Wyrok SO w Poznaniu z dnia 10 lutego 2015 r., IV Ka 1062/14, Legalis nr 2110689.
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 października 2009 r., III CZP 54/09, OSNC 2010, nr 3, poz. 34.